

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

СТОРОЖУК ДМИТРО АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 340.12

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО ПРОГРЕСУ

12.00.12 – філософія права

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Хмельницький - 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницька обласна рада.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
ОМЕЛЬЧУК Олег Миколайович,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
ректор університету;

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент,
ГУРАЛЕНКО Наталія Анатоліївна,
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри філософії та теорії права;

кандидат юридичних наук,
МУЗИКА Марія Петрівна,
Національна академія Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького,
доцент кафедри теорії, історії держави і
права та приватноправових дисциплін.

Захист відбудеться «26» червня 2019 року о 09⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.895.02 у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова за адресою: 29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8, конференц-зал (ауд. 907).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова за адресою: 29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38.

Автореферат розісланий «26» травня 2019 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Ю. Черняк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі суспільного розвитку особливої актуальності набуває можливість права швидко реагувати на суспільні зміни, артикулювати нову суспільну реальність, закріплювати оновлені суспільні цінності, регулювати інноваційні суспільні відносини, збільшувати обсяг захищених прав і свобод людини тощо. Відображаючи суспільні процеси, право постійно модернізується, стаючи досконалішим, вищим, ціннішим, розвинутішим, що розширює поняття та зміст правового прогресу.

Правовий прогрес набуває нового змісту в умовах глобалізації та появи нового контексту базової демократії XXI ст. – альтерглобалізму. В результаті змін, що відбуваються на міжнародно-правовому рівні, правовий прогрес масштабує створення спільних міжнародних правових стандартів захисту прав людини, активне втілення інтернаціоналізації права у вигляді його гармонізації, уніфікації, імплементації, універсалізації, гуманізації, лібералізації тощо, проголошення міжнародного принципу верховенства права, зближення та взаємопроникнення правових культур суспільства, впровадження у національну правову систему міжнародних норм права, зростання рівня гуманізму та справедливості у праві тощо.

Філософсько-правове трактування правового прогресу, визначення його онтологічних, гносеологічних та аксіологічних засад, подальший рух у напрямі досягнення правового ідеалу, дотримання правових цінностей безумовно залежать від обраної концепції праворозуміння. Різноманітність підходів до тлумачення права зумовлює шлях його розвитку, способи реалізації, можливість об'єктивації, ступінь динамічності, оцінку перспектив подальшого пізнання права тощо.

Відтак, проблематика правового прогресу є найвагомим еволюційним чинником суспільства, актуальною, багатоаспектною і одночасно досить складною парадигмою у філософії права. Необхідність з'ясування його філософсько-правових засад, сучасних ознак, поступальних особливостей як рушія розвитку зумовили потребу такого наукового дискурсу і вибір теми дослідження.

Сучасну проблематику правового прогресу, його чинники, онтологічні та гносеологічні ознаки, підстави здійснення тощо досліджували такі науковці, філософи, правознавці, як: Е. В. Аграновська, В. К. Бабаєв, А. Ю. Барсуков, В. О. Босенко, С. М. Задорожна, О. А. Зорченко, А. Ф. Карась, Л. П. Карсавін, Н. М. Кейзеров, Н. П. Колдаєва, А. І. Косарев, О. В. Люкіна, Т. В. Наконечна, Н. Н. Неновські, К. В. Николина, І. Г. Оборотов, Р. К. Русинов, Н. Н. Тарасов, Л. Б. Тіунова, З. М. Черниловский, Г. В. Швеков та багато інших.

Питання правового прогресу, як зміни правової дійсності в напрямі певного ідеалу, залежність правового прогресу від типології праворозуміння порушувалися у працях таких вчених: М. І. Байтіна, А. В. Воронцової, А. Б. Венгерова, Н. Н. Воппенко, Ю. І. Гревцова, Н. В. Добренької, Р. В. Енгибарян, В. В. Єршова, Ю. К. Козлова, В. В. Лазарева, О. Є. Лейста,

В. А. Летяєва, Є. А. Лукашової, С. І. Максимова, А. В. Малько, Р. Т. Мухаєва, Р. Р. Палехи, А. С. Піголкіна, В. М. Розіна, І. М. Сенякіна, А. В. Скоробагатова, В. В. Сорокіна, В. М. Сирих, В. Н. Хропанюка та інших.

Цінностям у правовому прогресі, захисту прав і свобод людини, в тому числі в умовах глобалізації, механізмам їх дотримання та реалізації приділено увагу у працях: С. С. Алексєєва, О. О. Бандурки, В. М. Баранова, В. А. Босенко, Т. С. Глазатової, С. П. Головатого, К. В. Горобця, О. В. Гришук, Н. А. Гураленко, М. І. Козюбри, О. М. Костенко, В. В. Лапаєвої, М. П. Музики, В. С. Нерсисянца, О. М. Омельчука, П. М. Рабіновича, В. М. Селіванова, В. А. Стрільчука, Л. Г. Удовики, А. Ф. Черданцева, І. Л. Честнова, С. В. Шевчука та багатьох інших. Співвідношення правового спадку, національної правової культури, правового прогресу, їх зміст та окремі особливості досліджували: В. В. Дудченко, І. А. Іванніков, І. А. Ільїн, Д. А. Керімов, М. Н. Марченко, Н. І. Матузов, С. А. Сафронова, А. П. Семітко, В. Н. Сінюков, В. О. Скворець, С. М. Тимченко, В. А. Туманов та інші.

Не применшуючи ролі та значення праць указаних науковців, їхніх положень і висновків, зауважимо, що філософсько-правові засади правового прогресу досі не стали предметом окремого комплексного системного наукового дослідження в сучасній юридичній науці, що й зумовило вибір теми і мети дисертації, її наукової новизни та практичного значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у межах науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» відповідно до загальноуніверситетської теми «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0108U008927) та згідно з Пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженими НАПрН України 3 березня 2016 р.

Тему дисертації затверджено у вченій раді Хмельницького університету управління та права (протокол № 13 від 17 травня 2016 року).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є виявлення філософсько-правових засад правового прогресу в суспільстві, що розвивається.

Задля досягнення мети у дослідженні поставлені такі **задачі**:

- встановити генезу філософсько-правових уявлень про правовий прогрес;
- з'ясувати основні філософсько-правові підходи до тлумачення правового прогресу у сучасному правовому дискурсі;
- окреслити методологію дослідження філософсько-правових засад правового прогресу;
- охарактеризувати онтологію правового прогресу, визначити його поняття, засади та головні філософсько-правові ознаки;
- встановити залежність гносеологічного розуміння правового прогресу від обраного типу праворозуміння;

– розкрити вплив глобалізаційних процесів на правовий прогрес, його антропологічні та аксіологічні передумови;

– визначити верховенство права як парадигмальну мету правового прогресу в суспільстві, що розвивається, шляхом виявлення та дослідження рівнів, на яких відбувається розвиток та інтерпретація принципу верховенства права в умовах глобалізації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають та реалізуються під час правового прогресу.

Предметом дослідження є філософсько-правові засади правового прогресу в суспільстві, що еволюціонує.

Методи дослідження обрано з огляду на завдання, виокремлені у науковій роботі, із урахуванням об'єкта і предмета дисертації. Констатовано необхідність переходу до нової методології пізнання, а також важливість синтезу методологічних підходів класичної, некласичної і постмодерністської методології для пізнання філософсько-правових питань, які виникають. Методологію роботи склали філософські, загальнонаукові та спеціальнонаукові методи, що ґрунтуються на вимогах об'єктивного і всебічного аналізу суспільних явищ правового характеру.

Зокрема, *системний метод* застосовувався при визначенні місця правового прогресу у загальносуспільному розвитку, а також при побудові його власної системи, з'ясуванні його елементів, порядку їх організації та встановлення взаємозв'язків між ними, а також при дослідженні залежності правового прогресу від інших прогресивних змін, зокрема, праворозуміння, прав і свобод людини, верховенства права, глобалізації, правової конвергенції тощо (п. 2.1., п. 3.1.). *Історичний метод* був застосований при аналізі генези філософсько-правових уявлень про правовий прогрес. Він дав можливість вивчати розуміння правового прогресу в хронологічній послідовності з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників, що зумовили його виникнення та еволюцію (п. 1.1., п. 1.2.). *Формально-логічний метод* застосовувався при дослідженні теоретичних підстав правового прогресу, виробленні наукових понять (категорій), зокрема, правового прогресу, дослідженні співвідношення даного поняття з іншими нормами та принципами права, розкритті змісту правового прогресу через систему правових вимог, правових цінностей та ідеалів права (п. 2.1., п. 2.2., п. 3.2.).

Феноменологічний метод (підхід) був використаний для інтуїтивного формування уявлень про правовий прогрес, його основні ознаки та особливості без урахування теоретичних обґрунтувань категорій право та прогрес, та їх наукового пояснення (п. 2.1., п. 3.1.). *Діалектичний підхід* допоміг зрозуміти явище правового прогресу в єдності стійких взаємозв'язків права, держави, людини, її прав і свобод, принципів права, правових цінностей, глобалізаційних процесів тощо. На підставі діалектики встановлено динамічну зміну уявлень про правовий прогрес та їхню залежність від загальносуспільного розвитку та типології праворозуміння (п. 2.1., п. 2.2., п. 3.1., п. 3.2.). *Герменевтичний метод* дозволив прослідкувати правовий прогрес у правотворчості, міжнародному

праві та національному праві. За його допомогою встановлювалася текстуальна сутність правових приписів, що стосуються правового розвитку та правових перспектив суспільства, розуміння та удосконалення принципу верховенства права (п. 3.2.). Комплексне використання підходів та методів дало змогу сформулювати низку нових наукових положень та пропозицій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній правовій науці комплексним дослідженням сучасних філософсько-правових засад правового прогресу. Найсуттєвіші положення і результати сформульовані у конкретних висновках і пропозиціях, які відображають внесок дисертації в аналіз означеної проблематики. Елементи наукової новизни отриманих результатів убачаються, зокрема, у такому:

вперше:

1) виконано філософсько-правовий аналіз генези уявлень про правовий прогрес в умовах постійного суспільного розвитку. Виділено періоди розвитку та вдосконалення права, а також дослідження проблематики правового прогресу, серед яких: античність; Середньовіччя з його християнськими поглядами; Новий час з ідеями гуманізації людини; період розвитку людських знань, «розуму людини» (XVIII ст.); визначення рівнів правового прогресу (забезпечення свободи людини) у німецькій класичній філософії від середини і до кінця XX ст.; сучасний період, який характеризується багатоманітністю підходів до розуміння правового прогресу та його філософсько-правових ознак;

2) здійснено філософсько-правовий аналіз гносеологічного розуміння правового прогресу залежно від обраного типу праворозуміння. Пізнання права нерозривно пов'язано з тлумаченням інших пов'язаних із ним явищ, категорій і понять, в тому числі і з правовим прогресом. Вибір певного типу праворозуміння зумовлює індивідуальний напрям висхідного розвитку права, а відтак породжує його специфіку та особливості. Крім того, правовий прогрес відбувається у зв'язку із взаємодією та взаємозбагаченням, поєднанням різноманітних типів праворозуміння, що формує його окрему гносеологію та інтегративні філософські напрями;

3) запропоновано авторську класифікацію рівнів розвитку та інтерпретації принципу верховенства права в умовах глобалізації, альтерглобалізації, від якого залежить стан правового прогресу суспільства: 1) міжнародно-правовий рівень в рамках діяльності ООН; 2) міжнародно-правовий регіональний рівень, зокрема, в рамках діяльності Ради Європи та інших регіональних організацій, таких, як ОБСЄ, Європейський Союз тощо; 3) національний рівень, зокрема, в рамках діяльності держав, дотримання вимог національних конституцій, а також рішень конституційних судів;

4) проаналізовано філософсько-правовий зв'язок правового прогресу з універсальними правовими цінностями як орієнтирами у правовому розвитку (права людини, свобода, рівність, людська гідність, справедливість тощо). Констатовано, що метою правового прогресу є досягнення правового ідеалу у вигляді забезпечення та дотримання всіх правових цінностей людини (суспільства);

удосконалено:

5) тлумачення правового прогресу, як висхідного процесу правового розвитку суспільства, що містить об'єктивну та суб'єктивну складові, характеризується ознаками динамічності, цілеспрямованості, поступальності (еволюційний характер), послідовності, прогнозованості зміни, удосконаленням права з метою досягнення правового ідеалу у вигляді забезпечення та дотримання правових цінностей людини (суспільства), високого рівня прав і свобод людини, гуманізації права, взаємодії права і норм моралі, результатом чого є підвищення рівня правової культури суспільства та ефективності правового регулювання суспільних відносин;

б) розуміння міжнародного принципу верховенства права, який передбачає міжнародно-правову регуляцію як на національному, так і на міжнародному рівнях, що стало наслідком альтерглобалізму. Міжнародний принцип верховенства права визначає критерії легітимності, яким мають відповідати норми міжнародного права, а також регульовані ними суспільні відносини, у вигляді дотримання всесвітніх правових стандартів захисту прав людини, людської гідності, ідей свободи, рівності та справедливості, моралі, інших міжнародних суспільних ідеалів та цінностей, а також стану законності та правопорядку;

дістали подальший розвиток:

7) положення про те, що рівень правової культури, його підвищення є показником правового прогресу. Встановлено, що правова культура є системою правових цінностей, які виникають в процесі розвитку суспільства та відповідають рівню досягнутого ним правового прогресу. Цінності є найважливішим компонентом правової культури населення, адже вони створюють еталон, із яким порівнюють її рівень. Зроблено висновок, що чим вищим є рівень правової культури населення, тим повнішим є відображення у ній правових цінностей, а отже, змістовнішим та якіснішим є правовий прогрес;

8) твердження про те, що незалежно від правової системи, правової традиції, правової культури, застосовується принцип верховенства права. Встановлено, що багатозначне тлумачення цього принципу, глобалізаційні процеси, активна міжнародна правова діяльність виводять його за межі національних правових систем, де під верховенством права розглядають переважно принцип верховенства правового закону. Спільність національних ідей, ідеалів, цінностей, засад, вимог права, відображених у принципі верховенства права, націлює його на новий – міжнародно-правовий рівень.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що запропоновані й обґрунтовані в дисертації наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у правотворчій діяльності – для вдосконалення вітчизняного законодавства шляхом забезпечення та дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини, проголошення та закріплення міжнародного принципу верховенства права, збагачення норм права загальнолюдськими цінностями;

- у науково-дослідній діяльності – для подальшого наукового аналізу філософсько-правових засад правового прогресу, виявлення його нових ознак, критеріїв, особливостей, удосконалення понять, тлумачень, висновків;

- у педагогічній діяльності – у процесі підготовки юридичних підручників, посібників, курсів лекцій, а також під час викладання в юридичних навчальних закладах таких курсів, як: «Філософія права», «Загальна теорія держави і права», «Конституційне право», а також відповідних спецкурсів (*Акт про реалізацію результатів наукових досліджень Хмельницького університету управління та права від 25.10.2018 року*).

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень, що включені до дисертації, оприлюднено на міжнародних науково-практичних заходах, зокрема: IV Міжнародній науково-практичній конференції (08 грудня 2017 р., Луцьк); Міжнародній науково-практичній конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (19–20 жовтня 2018 р., Хмельницький); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (07 лютого 2019 р., Тернопіль); Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (1-2 лютого 2019 р., Дніпро); Міжнародній науково-практичній конференції «Право як ефективний суспільний регулятор» (15–16 лютого 2019 р., Львів).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладено в одинадцяти публікаціях, із них п'ять статей – у фахових наукових виданнях України і одна – у зарубіжному науковому періодичному виданні. Додатково відображають наукові результати дисертації п'ять тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура та обсяг дисертаційної роботи обумовлені метою, завданнями та предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, із них 211 сторінок основного тексту. Список використаних джерел розміщено на 26 сторінках (306 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, охарактеризовано мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, висвітлено методологічну основу дисертації, сформульовано наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та публікацію основних результатів дослідження.

Розділ 1 «Стан дослідження правового прогресу у філософії права» складається із трьох підрозділів. У підрозділі 1.1. «Гене́за філософсько-правових уявлень про правовий прогрес» здійснено аналіз поетапності визрівання філософсько-правових уявлень про правовий прогрес в різні

історичні періоди, встановлено передумови формулювання сучасного визначення правового прогресу. Виділено періоди, в яких відбувався розвиток та вдосконалення права, а також досліджувалася проблематика правового прогресу. Прослідковано перехід від циклічного кругообігу, хаосу і свавілля через духовне збагачення і досягнення справедливості, проголошення людського розуму, освіченості людини, а відтак усвідомлення власної свободи до юридичної рівності, поваги природних прав людини та досягнення суспільством високого рівня гуманізму в розумінні правового прогресу. Відзначено періоди активності та застою у розвитку філософсько-правових ідей правового прогресу, зумовлені суспільною, культурною, військовою, політичною та іншими ситуаціями, які склалися в Європі. Проте заперечення прогресивного розвитку права не зупиняло його фактичний напрям. Суспільство продовжувало рухатися до своєї мети – абсолютного забезпечення прав і свобод людини, їх охорони, гарантування і захисту. Констатовано, що ідеї правового прогресу були тісно пов'язані з ідеями суспільного прогресу та покращенням якості суспільних відносин.

У підрозділі 1.2. «Сучасне філософсько-правове тлумачення правового прогресу» виокремлено сучасні філософсько-правові підходи до розуміння правового прогресу. Наведені погляди, думки, твердження різних учених щодо сучасного трактування правового прогресу у вітчизняній та зарубіжній правових доктринах, його поняття, чинників, онтологічних та гносеологічних ознак, підстав здійснення тощо. Встановлено, що значну увагу приділено закономірностям правового життя і правової системи суспільства, правового буття та правових змін майбутнього, питанням висхідного руху права, можливостям досягнення правового ідеалу, відображення правових цінностей, максимального втілення основоположних принципів права тощо.

Згідно з проаналізованими поглядами окремих науковців правовий прогрес відображено як: послідовний процес односпрямованих змін, який охоплює міжчасову наступність і просторову акультурацію; ціннісний орієнтир, що підлягає трансформації для адекватного відображення суспільних потреб; кінцева мета дотримання правових цінностей; інструмент модернізації правової системи та засіб тлумачення правової дійсності; поступальний, цілеспрямований, природно-історичний процес розвитку правової системи, який характеризується висхідною спрямованістю; удосконалення правового життя суспільства, підвищення рівня його правової організації, що характеризується досягненням нової мети; вихід за межі спадковості та поява нових елементів у праві; зростання соціальної якості гуманізму та духовності у праві; загальнолюдська тенденція гуманістичного розвитку; збагачення та підвищення рівня правової культури суспільства тощо.

У підрозділі 1.3. «Методологія філософсько-правового дослідження правового прогресу» визначено методологічне підґрунтя дисертації. Зокрема окреслено залежність методології дослідження від його об'єкта, предмета, поставлених завдань. Розглянуто філософсько-світоглядні підходи (діалектичний, антропологічний, герменевтичний, феноменологічний,

екзистенціалістський, аксіологічний), які спрямували саме дослідження, дозволили розкрити його проблематику у філософсько-правовому ключі. Встановлено загальнонаукові та спеціальнонаукові методи дослідження: історичний, формально-логічний, структурно-функціональний, системно-генетичний, узагальнення, ідеалізації, абстрагування, сходження від абстрактного до конкретного, порівняльно-правовий та багато інших, які допомогли виявити філософсько-правові засади правового прогресу та зумовили отримані результати дослідження.

У контексті міжнародного правового розвитку показано тенденції і перспективи правового прогресу та методології його дослідження. Стрижнем для вивчення сучасного стану права та подальшого його вдосконалення стали концепції та ідеї глобалізації та альтерглобалізації світового порядку, гуманізації права, верховенства прав і свобод людини, удосконалення міжнародних правових зв'язків, дотримання правових позицій, висновків, рекомендацій провідних європейських та міжнародних організацій, рішень Європейського суду з прав людини тощо.

Розділ 2 «Онтологія та гносеологія правового прогресу» охоплює два підрозділи. У підрозділі 2.1. «Філософсько-правове осмислення онтології правового прогресу» наведено різні погляди щодо визначення поняття «прогрес», встановлено наявність вузького та широкого тлумачення правового прогресу, відсутність єдності щодо визнання або заперечення його об'єктивної основи. Доведено, що рівень правового прогресу пов'язаний із рівнем забезпечення прав і свобод людини, гуманізації права, в основі якої міститься принцип поваги до людської гідності. Проаналізовано основні філософсько-правові ознаки правового прогресу: висхідний напрям, динамічність, цілеспрямованість, досягнення правових цінностей, прогнозованість, еволюційність, послідовність, розвиток норм моралі та їхнє закріплення у нормах права, підвищення рівня правової культури суспільства, рух у напрямі досягнення правового ідеалу, покращення ефективності правового регулювання суспільних відносин тощо. На підставі виокремлених ознак удосконалено філософсько-правове визначення правового прогресу.

У підрозділі 2.2. «Гносеологія правового прогресу в основних типах праворозуміння» обґрунтовано, що для розуміння правового прогресу, визначення його закономірностей основоположне значення має типологія праворозуміння. Проаналізовано поняття «типологія праворозуміння». Встановлено, що пізнання права нерозривно пов'язане з тлумаченням похідних від нього явищ, категорій і понять, в тому числі, розумінням правового прогресу. Визначено та класифіковано типи праворозуміння, кожен з яких зумовлює окремий напрям висхідного розвитку права.

Проаналізовано класичні і некласичні типи праворозуміння. Розуміння правового прогресу не співвідноситься тільки з позитивним правом як системою загальнообов'язкових, формально-визначених юридичних норм, встановлених і охоронюваних державою, і спрямованих на регулювання

суспільних відносин. Правовий прогрес охоплює розвиток багатьох сфер правового буття, в тому числі і норм права.

Встановлено, що класичні типи праворозуміння не можуть самостійно охопити всю багатоманітність суспільних відносин. Їхня суперечність і плюралістичність у тлумаченні права, невизначеність та неповнота розуміння правової дійсності, поява нових поглядів та ідей щодо права призвели до визнання невідповідності класичного праворозуміння сучасним суспільним та правовим змінам, а тому виникли підстави для появи нових, некласичних типів праворозуміння. Некласичне (посткласичне) праворозуміння представлено двома типами: інтегративним і постмодерністським. До інтегративного праворозуміння належать концепції, які об'єднують у рамках одного підходу розроблені в класичних типах праворозуміння найкращі засади буття права, або поєднують методологію кількох класичних концепцій для вивчення феномена права у всій його багатогранності та функціональності.

Розділ 3 «Праксеологічні аспекти правового прогресу» містить два підрозділи. У підрозділі 3.1. *«Вплив глобалізаційних та альтерглобалізаційних процесів на правовий прогрес: антропологічні та аксіологічні передумови»* протлумачено поняття глобалізації та виокремлено напрями і способи їх впливу на право та тенденції його розвитку. Встановлено, що в умовах згаданого нового контексту базової демократії ХХІ ст. суспільні відносини видозмінюються, а оскільки право є основним регулятором цих відносин, то воно постійно адаптується до їх динамічної зміни як на національному, так і на глобальному (міжнародному) рівнях. Альтерглобалізм впливає на право на рівні взаємовідносин національних правових систем, що призводить до посилення їхньої взаємозалежності. З'ясовано, що право є інструментом глобалізації й одночасно засобом управління процесами еволюціонування.

В умовах аналізу глобалізації як загрози для політичної, правової, економічної та політико-культурної системи, владно-силового її сегменту не можна не брати до уваги новий контент базової демократії – альтерглобалізм. Програмний меседж цього типу еволюційного поступу передбачає в своїй основі реальну демократію, соціальне партнерство, соціальний захист і соціальні держави. У масштабності проєктів наявність правих поглядів пов'язана зі зміцненням суверенітету і національної держави, а ліві – протестують проти державних установ і закликають до самоорганізованого суспільства.

Проаналізовано вплив геополітичних процесів на національні правові культури та правову свідомість суспільства. Відзначено важливу роль міжнародних принципів права як регуляторів суспільних відносин. Зростання тенденцій до міжнародно-правової глобалізації зумовлює появу нових принципів права, дотримання яких є неодмінною передумовою подальшого правового прогресу. Встановлено пріоритет визнання і широкого застосування принципу верховенства міжнародного права.

У підрозділі 3.2. *«Верховенство права як парадигмальна мета правового прогресу в суспільстві, що розвивається»* досліджено розуміння принципу

верховенства права, проаналізовано філософсько-правові питання верховенства права в національному та міжнародному житті суспільства, а також його прогресу із урахуванням глобалізаційних процесів. Питання змісту верховенства права, його цілі, цінності та правові ідеї, які він втілює, закономірності його розвитку та вдосконалення значною мірою залежать від типу праворозуміння. З'ясовано тлумачення принципу верховенства права згідно з природно-правовою, позитивістською, соціологічною та іншими концепціями праворозуміння. Доведено, що з укоріненням у суспільстві пріоритету природних прав і свобод людини, визнанням за ними обов'язкової юридичної сили, закріпленням їх у принципі верховенства права відбулася трансформація права від формалізованого, недосконалого права до права, яке за своєю суттю є раціональним, всебічним, ціннісним, справедливим, побудованим на ідеї природного права.

Встановлено спроби поєднання аксіологічного та нормативного розуміння верховенства права у площині сучасних інтегративних концепцій праворозуміння. Така ідея принципу верховенства права дозволяє розкрити нові грані дії права, а також виявити його глибинні філософські підвалини, повному визначити його сутність як ціннісно-нормативного феномена, що охоплює вимоги якісного формування позитивного права на основі його відповідності правовим цінностям.

ВИСНОВКИ

Актуальність сформульованої теми повністю підтвердилась у ході проведеного наукового дослідження. У дисертації наведено низку висновків і пропозицій, спрямованих на вирішення наукової проблеми – визначення філософсько-правових засад правового прогресу. До основних результатів дослідження належать такі:

1. Ідеї прогресу своїми витокami сягають античності. Для філософів того часу прогрес був простою послідовністю подій, які залишалися сталими. Не розвивалися світоглядні погляди щодо майбутнього, суспільних та правових змін. Вважалось, що існує циклічний кругообіг життя, а не еволюційний його розвиток, а відтак, не відбувається й удосконалення права. Християнська ж філософія була побудована на ідеї прогресу як руху до певної загальної духовної мети – досягнення вищої справедливості. Християнство змінило правосвідомість і правову культуру людей, надало праву лінійного спрямування і незворотного характеру. Починаючи з періоду Нового часу (XVII ст.) в центрі уявлень про правовий прогрес як антропоцентричну цінність з'являється людина з усіма правами і свободами, а критерієм поступального руху права вперед визнається рівень гуманізації людини. У XVIII ст. аксіологія людини як рушійної сили прогресу доповнюється накопиченими досвідом і знаннями, тобто, людським розумом, який, безперервно прогресуючи, прагне до своєї абсолютизації. Констатується зв'язок правового прогресу з освіченістю, знаннями та розумом людини. В подальшому в німецькій

класичній філософії правовий прогрес визначався за рівнем усвідомлення та забезпечення свободи людини, кінцевим етапом якого є побудова правової держави, де будуть захищені усі природні права і свободи людини. В післявоєнний період (XX ст.) правовий прогрес відображав досягнутий суспільством рівень забезпечення прав і свобод людини, їх охорони, гарантування і захисту як на міжнародному, так і на національному рівнях.

2. У сучасній правовій доктрині існує значна кількість концептуальних підходів до проблематики правового прогресу, зумовлених типологією праворозуміння, визначенням його поняття, головних філософсько-правових ознак, закономірностей його зв'язку із процесами глобалізації, альтеглобалізму у XXI ст., його співвідношенням з принципом верховенства права, відображенням у міжнародно-правовій діяльності всесвітніх організацій, розумінням правової реальності загалом тощо. Під правовим прогресом сьогодні розуміють суб'єктивну оцінку розвитку права; цілеспрямований, поступальний лінійний рух права з метою втілення ідей права в правову реальність; об'єктивний процес розвитку права, легітимований конкретним суспільством; ціннісний орієнтир (ідеал); максимальне втілення основоположних принципів права; процес розвитку правової системи, удосконалення правового життя суспільства; збільшення обсягу прав і свобод людини, підвищення рівня їхнього соціального захисту; розвиток правової культури; відповідність явищ і процесів законам соціальної природи тощо.

3. Комплексне та всебічне дослідження філософсько-правових засад правового прогресу у праві стало можливим завдяки використанню філософсько-світоглядних підходів, методів та принципів, що ґрунтуються на вимогах об'єктивного і всебічного аналізу суспільних явищ правового характеру. Зокрема, через діалектичний підхід оцінено правовий прогрес в єдності стійких взаємозв'язків права, людини, принципів права, його цінностей, глобалізаційних процесів тощо. На підставі цього методу встановлено динамічну зміну уявлень про правовий прогрес, їхню залежність від загальносуспільного розвитку та типології праворозуміння. Феноменологічні ідеї зумовили інтуїтивне формування уявлень про правовий прогрес. Використання екзистенціалізму як підходу дозволило визначити людську особистість, її свободу та індивідуальність як відправні підстави правового прогресу. Герменевтичний підхід експлікував правовий прогрес у правотворчості, розвитку глобального міжнародного права з використанням аксіологічного методу простежено взаємозв'язки сутності людини, її буття, цінностей у вигляді свободи, рівності, справедливості, людської гідності з правовим прогресом.

4. Правовий прогрес є процесом правового розвитку суспільства та його складових, що характеризується висхідною спрямованістю та орієнтацією на правові цінності. Правовий прогрес розглядається як висхідний процес правового розвитку суспільства, що містить об'єктивну та суб'єктивну складові, характеризується ознаками динамічності, цілеспрямованості, поступальності (еволюційний характер), послідовності, прогнозованості зміни,

удосконалення права з метою досягнення правового ідеалу у вигляді забезпечення та дотримання: правових цінностей людини (суспільства), високого рівня прав і свобод людини, гуманізації права, взаємодії права і норм моралі, результатом чого є підвищення рівня правової культури суспільства та ефективності правового регулювання суспільних відносин.

До правових цінностей належать права і свободи людини, рівність, справедливість, людська гідність тощо. Вони формують орієнтири у правового розвитку, а тому рух до правових цінностей і є правовим прогресом. Метою правового прогресу є досягнення правового ідеалу у вигляді забезпечення та дотримання всіх правових цінностей людини (суспільства). Наявність правового ідеалу зумовлює прогнозованість правового прогресу, адже розвиток права відбувається в конкретному напрямі, щоб досягти конкретної правової мети.

5. Для розуміння правового прогресу, визначення його онтологічних (буттєвих) і гносеологічних (пізнавальних) засад, місця і ролі в регулюванні суспільних відносин, руху у напрямі досягнення правового ідеалу, вихідне значення має типологія праворозуміння. Відсутність єдиного тлумачення права, його плюралізм зумовлюють розмаїття напрямів, шляхів висхідного розвитку права. Правовий прогрес полягає у зміні уявлень про право в рамках певного типу праворозуміння, а також переході від одних концепцій праворозуміння до інших, більш прогресивних, зокрема від класичних типів праворозуміння (природно-правовий, позитивістський, соціологічний) до неklasичних (інтегративний: інтегративна юриспруденція, лібертарна, діалогічна, комунікативна концепції права; і постмодерністський: феноменологія, герменевтика, екзистенціалізм, антропологія, синергетика права). Крім того, з розвитком глобалізаційних процесів виникають нові філософські напрями, які формують праворозуміння по-новому: антропосоціокультурний, цінніснонормативний підходи, комплементарно-цілісна концепція пізнання права тощо. Отже, поява нових суспільних відносин, внутрішньодержавних та зовнішніх (міжнародних) зв'язків, зумовлених у ХХІ ст. альтерглобалізмом, впливає на пошук нових моделей права, а відтак, зумовлює подальший правовий прогрес.

6. Право як основний регулятор суспільних відносин перебуває у постійному взаємозв'язку із суспільством, а тому в сучасних умовах зазнає свого оновлення та модернізації. Способами і формами впливу глобалізації на розвиток і функціонування права є інтернаціоналізація права у вигляді його гармонізації, уніфікації, імплементації, універсалізації, гуманізації, лібералізації, конвергенції тощо. Альтерглобалізм з концепції правих поглядів передбачає зближення національних правових систем, створення єдиних правових стандартів у вигляді прав і свобод людини, що є запорукою подальшого правового прогресу суспільства. З іншого боку, в сучасній філософії права активно обговорюються процеси альтерглобалізації, як відповіді на надмірний глобалізм. Програмний меседж цього типу

еволюційного поступу передбачає в своїй основі реальну демократію, соціальне партнерство, соціальний захист і соціальні держави.

Глобалізація впливає не тільки на зовнішні засади дії права, характер взаємовідносин між різними правовими системами, але й на внутрішній зміст права, форми його організації та вияву. Будь-яке право виникає та функціонує у міцному зв'язку із суспільними цінностями. Трансформації в суспільстві зумовлюють зміну його цінностей, а тому вплив глобалізаційних, як і альтерглобалістських процесів породжує розвиток та зміну правових цінностей. Без чіткого формулювання правових цінностей, без їхнього усвідомлення суспільством неможливим є рух у напрямі правового прогресу.

7. Закріплення та захист невпинного масштабування правовідносин вимагає міжнародно-правового регулювання та забезпечення їх на національному рівні на підставі основних принципів міжнародного права. Має місце посилення впливу міжнародного права на існування внутрішнього права, розширення прав і свобод людини, що забезпечуються і гарантуються міжнародним правом. Незаперечним є визнання та широке застосування міжнародного принципу верховенства права, під яким розуміють постійну співпрацю держав та інших суб'єктів міжнародного права з метою забезпечення, охорони і захисту прав людини. Правовий прогрес відбувається шляхом досягнення у суспільстві принципу верховенства права, розвиток та інтерпретація якого здійснюється на трьох рівнях: всесвітньому міжнародно-правовому рівні, міжнародно-правовому регіональному рівні та на національному рівні. Усі рівні безперервно переплітаються, оскільки вимоги, цінності, принципи, ідеї, положення, яких держава дотримується на національному рівні випливають з міжнародних норм і стандартів, особливо в сфері захисту прав людини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сторожук Д. А. Онтологія правового прогресу : філософсько-правовий вимір. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 191-199.
2. Сторожук Д. А. Генеза уявлень про правовий прогрес : філософсько-правові засади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Серія Право. Випуск 51. Том 2. С. 185-190.
3. Сторожук Д. А. Філософсько-правові засади правового прогресу у поглядах учених XX-XI століть. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 348-352.
4. Сторожук Д. А. Онтологія правового прогресу через призму типології праворозуміння. *Університетські наукові записки*. 2018. № 2 (66). С. 167-179.
5. Сторожук Д. А. Вплив глобалізаційних процесів на правовий прогрес : антропологічні та аксіологічні передумови. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 4. С. 35-40.
6. Сторожук Д.А. Формування і розвиток філософсько-правових уявлень про правовий прогрес. *Наше право*. 2019. № 1. С. 163-169

7. Сторожук Д.А. Філософсько-правові засади прогресу у праві. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 08 грудня 2017 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2017. С. 129-130.

8. Сторожук Д.А. Людська гідність та права людини як мета правового прогресу: філософсько-правова рефлексія. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 313-317.

9. Сторожук Д.А. Прогрес у праві як філософсько-правова проблема. Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 9) : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції : Збірник тез доповідей. Випуск 9 (м. Тернопіль, 07 лютого 2019 р.). – Тернопіль, 2019. С. 8-11.

10. Сторожук Д.А. Верховенство права як парадигмальна мета правового прогресу в умовах глобалізації. Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 1-2 лютого 2019 р.). – Дніпро : ГО «Правовий світ», 2019. С. 109-110.

11. Сторожук Д.А. Правовий прогрес через призму верховенства права : міжнародно-правовий рівень. Право як ефективний суспільний регулятор : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15–16 лютого 2019 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 10-11.

АНОТАЦІЯ

Сторожук Д. А. Філософсько-правові засади правового прогресу. –
Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2019.

Робота присвячена філософсько-правовому осмисленню правового прогресу. Доведено, що правовий прогрес безпосередньо пов'язаний із суспільним прогресом, відповідає певному рівню соціального життя, реагує на суспільні зміни. Досліджено генезу філософсько-правових уявлень про правовий прогрес в різні історичні періоди. З'ясовано сучасні підходи до розуміння правового прогресу, які не знайшли єдиного концептуального вирішення. Проаналізовано філософсько-правові ознаки правового прогресу. Встановлено, що для філософсько-правового розуміння правового прогресу, визначення його онтологічних (буттєвих) і гносеологічних (пізнавальних) засад, місця і ролі в регулюванні суспільних відносин безумовно вихідне значення має обраний тип праворозуміння.

Доведено, що право як регулятор суспільних відносин перебуває у постійному взаємозв'язку із суспільством, а тому в умовах глобалізації зазнає свого оновлення та модернізації. Обґрунтовано, що глобалізація, як і альтерглобалізація у її правих поглядах зумовлює зближення національних правових систем, правових культур, уніфікацію правових цінностей, створення єдиних міжнародних правових стандартів у вигляді прав і свобод людини, що є запорукою подальшого правового прогресу суспільства.

Визначено поняття, ознаки та філософсько-правові засади міжнародного принципу верховенства права. Проаналізовано висновки та рекомендації Генеральної Асамблеї ООН, викладені у Деклараціях ООН та Доповідях Генерального секретаря, рішення Венеційської комісії, Європейського суду з прав людини, ОБСЄ тощо, щодо міжнародного принципу верховенства права, а також правового прогресу. Підкреслено обов'язок усіх держав поважати права людини і основні свободи без будь-яких відмінностей. Зазначено, що верховенство права і розвиток права тісно взаємопов'язані. Утвердження верховенства права на національному та міжнародному рівнях має вагомe значення для поступального і всеохоплюючого зростання, сталого розвитку та повного здійснення всіх прав і свобод людини, включаючи право на розвиток, які, в свою чергу, посилюють верховенство права.

Ключові слова: право, правовий прогрес, розвиток права, глобалізація, альтерглобалізм, міжнародне право, верховенство права, правові цінності, людська гідність.

АННОТАЦІЯ

Сторожук Д. А. Философско-правовые основы правового прогресса.
– На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Хмельницкий университет управления и права имени Леонида Юзькова, Хмельницкий, 2019.

Работа посвящена философско-правовому осмыслению правового прогресса. Доказано, что правовой прогресс непосредственно связан с общественным прогрессом, соответствует определенному уровню социальной жизни, реагирует на изменения в обществе. Исследован генезис философско-правовых представлений о правовом прогрессе в различные исторические периоды. Освещены современные подходы к пониманию правового прогресса, которые не нашли единого концептуального решения. Проанализированы философско-правовые признаки правового прогресса. Установлено, что для философско-правового понимания правового прогресса, определения его онтологических (бытийных) и гносеологических (познавательных) основ, места и роли в регулировании общественных отношений безусловно исходное значение имеет избранный тип правопонимания.

Доказано, что право как регулятор общественных отношений находится в постоянной взаимосвязи с обществом, а потому в условиях глобализации

подвергается обновлению и модернизации. Обосновано, что альтерглобализм приводит к сближению национальных правовых систем, правовых культур, унификации правовых ценностей, созданию единых международных правовых стандартов в виде прав и свобод человека, что является залогом дальнейшего правового прогресса общества.

Определено понятие, признаки и философско-правовые основы международного принципа верховенства права. Проанализированы выводы и рекомендации Генеральной Ассамблеи ООН, изложенные в Декларации ООН и Докладах Генерального секретаря, решения Венецианской комиссии, Европейского суда по правам человека, ОБСЕ и т.д. по международному принципу верховенства права, а также правовому прогрессу. Акцентируется обязанность всех государств уважать права человека и основные свободы без каких-либо различий. Указано, что верховенство права и развитие права тесно взаимосвязаны. Утверждение верховенства права на национальном и международном уровнях имеет большое значение для поступательного роста, устойчивого развития и полного осуществления всех прав и свобод человека, включая право на развитие, которые, в свою очередь, усиливают верховенство права.

Ключевые слова: право, правовой прогресс, развитие права, глобализация, альтерглобализм, международное право, верховенство права, правовые ценности, человеческое достоинство.

ANNOTATION

Storozhuk D. A. Philosophical and legal foundations of legal progress. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.12 – Philosophy of Law. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytskyi, 2019.

The work is devoted to philosophical and legal comprehension of legal progress. It is proved that legal progress is directly related to social progress, corresponds to a certain level of social life, and adequately responds to social changes. The genesis of philosophical and legal representations about legal progress in different historical periods is researched. It was established that in various historical times the issues of progress were considered uneven. The paper notes the moments of inhibition and stagnation in the development of ideas of legal progress, due to the social, political and military situation that developed in Europe in the beginning and in the middle of the 20th century.

The modern approaches to the understanding of legal progress were found, which did not find a single conceptual solution. It is established that the philosophical and legal conception of legal progress relies on the definition of the concept of “progress” and its characteristics. Legal progress is considered as a process of legal development of society and its components, characterized by an upward orientation. It is a process, and not a final result, because it does not provide for the stability,

completeness of the development of law. The philosophical and legal signs of legal progress are analysed.

Understanding legal progress depends on the recognition or denial of its objective basis. It is proved that the subjective factor of legal progress is inseparable from the objective. Legal progress is regarded as a dynamic rather than static phenomenon, which is compared at different stages of legal development. It is a process of purposeful change, improvement of law. The right in their norms strengthens the values of a human and society, and therefore they become legal values. First and foremost, they are the principles of law, human rights and freedoms, equality, justice, human dignity, etc. The purpose of legal progress is to achieve a legal ideal in the form of ensuring and adhering to all legal values of a person (society). The presence of a legal ideal determines the predictability of legal progress, since the development of law moves in a specific direction to achieve a specific goal. Legal progress is characterized by a progressive (evolutionary), sequential movement. This sign of legal progress simultaneously points to the connection of law with the past, that is, the transfer of all positive moments (ideals, values) of law to the future in order to improve and develop new legal ideas.

The law in modern interpretations is a form of being and the provision of human rights and freedoms; therefore, one of the main signs of legal progress is the high level of human rights and freedoms. Its signs also include the development of moral norms and their consolidation in the rules of law, which, in turn, should be the basis for the requirements of morality. The progress of law and order in society largely depends on the effective interaction of law and morality. It is proved that the level of legal culture, its increase is an indicator of the legal progress of society. The subject, the bearer of legal progress, cannot be a separate person. An important indicator of legal progress is also the increase in the effectiveness of legal regulation.

The applicant proves that for the philosophical and legal understanding of legal progress, the definition of its ontological (existential) and epistemological (cognitive) principles, place and role in the regulation of social relations, the chosen type of legal understanding is definitely the starting point. Cognition of law is inextricably linked with the interpretation of derivative phenomena, categories and concepts, including legal progress. The lack of a single definition of law, its diversity and multidimensionality determine the diversity of directions, the ways of its ascension.

Different types of legal thinking have a mutual influence; attempts are actively made to combine different types of legal thinking and formulate on the basis of a single integrative understanding of law. Legal progress consists in improving the notions of law within the framework of a certain type of legal thinking, as well as the transition from one concept of legal thinking to other, more progressive, in particular from the classical types of legal thinking (natural and legal, positivist, sociological) to non-classical (integrative: integrative jurisprudence, libertarian, diological, communicative concepts of law, and postmodernist: phenomenology, hermeneutics, existentialism, anthropology, synergetics of law). It has been established that with the development of globalization processes, new philosophical trends arise that form

legal thinking: anthro-sociocultural, value-normative approaches, complementary-holistic concept of knowledge of law, etc. The emergence of new social relations, internal and external (international) ties affects the search for new paradigms of law, and, consequently, predetermines further legal progress in legal thinking.

It is proved that law as a regulator of social relations is in constant interconnection with society, and therefore undergoes its modernization and modernization under the conditions of globalization. Under the influence of globalization processes, there are transformations in the law: the essence of law changes not only at the national but also at the international and regional levels, its content, goals, tasks, appointments, sources are updated.

The thesis substantiates that globalization leads to convergence of national legal systems, cultures, unification of legal values, creation of common international legal standards in the form of human rights and freedoms, which is the key to further legal progress of society. Human rights are considered as international legal and statelegal institutes, referred to the mechanisms of development, recognition, implementation of a certain minimum of social guarantees of a person.

The applicant has established the growth of trends in international legal alterglobalizm. The concepts, features and philosophical and legal fundamentals of the international principle of the rule of law are analysed. The use of this principle has led to the formation of an international human rights protection law as a certain general structure that promotes the unification of the content and scope of human rights and freedoms, the development of certain ideals and principles that establish a special place and meaning of a person in society, and, therefore, the full recognition and protection of human dignity, its equality along with others, etc.

The conclusions and recommendations of the UN General Assembly, as set out in the United Nations Declarations and the reports of the Secretary General, the decision of the Venice Commission, the European Court of Human Rights, OSCE, etc. are analysed regarding the international principle of rule of law, as well as legal progress. The duty of all states is underlined to respect human rights and fundamental freedoms without any distinction. It is noted that the rule of law and the development of law are closely interconnected and mutually reinforcing. The assertion of the rule of law at the national and international levels is essential for progressive and inclusive growth, sustainable development and the full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms, including the right to development, which in turn strengthen the rule of law.

Key words: law, legal progress, development of law, globalization, alterglobalizm, international law, the rule of law, legal values, human dignity.

Підписано до друку 22.05.2019. Зам. № 7
Обсяг 0,9 друк. арк. формат 60x90/16. Наклад – 100 прим.

Надруковано у ТОВ «Хмельницький ЦНТІ»
29000, м. Хмельницький, вул. Свободи, 36
Тел. : (0382) 65-50-96